

مسائل و نارسائیهای بخش جهانگردی در ایران

دکتر مهدی مؤمنی

خواهد رسید، و در این راستا، رقابت فشرده‌تری بوجود خواهد آورد. جهانگردی گذشته از تأثیر آن بر گفتگو و دیالوگ بین تمدنها، عامل قطعی در تبادل فرهنگی بین ملتهاست. نقش تعیین کننده‌ای در کسب درآمدهای ارزی و جبران ضعف صنعت و کشاورزی در تأمین تقاضای ملی را پوشش می‌دهد.

با وجود رونق گسترده جهانگردی در سطح جهانی، سهم ایران از این بازار پردرآمد، بسیار ناچیز است این سهم با شرایط بالقوه توانمند ایران در میراث‌های فرهنگی گرانقدر، استعداد و توان چشمگیر تاریخی، جغرافیایی ایران تناسب ناهمگونی دارد.

با وجود تأکید صاحب نظران در ضرورت گسترش این صنعت، بطوری که در برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان اهداف کیفی این برنامه در زمینه جلب سیاح آمده است:

- ۱- شناساندن فرهنگ و تمدن ایرانی، اسلامی به جهانیان.
- ۲- ایجاد زمینه‌های مناسب برای صدور انقلاب اسلامی از طریق توسعه صنعت جهانگردی و آشنائی مردم با مظاهر فرهنگ و تمدن ملل مختلف جهان.
- ۳- شناسائی نقاط طبیعی و دیدنی در سراسر کشور.
- ۴- افزایش درآمدهای ارزی کشور از طریق جذب جهانگردان و سودآور نمودن واحدهای دولتی.
- ۵- بهره‌برداری صحیح از تجهیزات و تأسیسات احداث شده و سایر سرمایه‌گذارها.

با اینحال در برنامه اول، مقدار ارز حاصل از ورود جهانگردان خارجی به کشور طی این دوره در حدود ۴۵۰ میلیون دلار پیش بینی شده بود، در حالی که در سال ۱۹۴۴ میلادی درآمد حاصل از جهانگردی برای کشورهای آیتالیا و اسپانیا به ترتیب ۲۷ و ۴۲ میلیارد دلار، و کشور فرانسه درآمد ارزی

یکی از جلوه‌های پویای فرهنگ اسلامی، دعوت به سیروسفر و در مراحل فریضه دانستن آن، حرمت الای (مسافروسالک) فریضه بودن لوازم آسایش برای مسافر و (ابن السبیل) است. پویائی این اندیشه که وجوهی از آن در قرآن، حدیث، فقه و از آن راه با صورتی دیگر در عرفان تصوف دیده می‌شود. در فرهنگ تابناک اسلام از چنان شادابی برخوردار است که هیچ‌گاه از تحرک نیفتاده است و همیشه الهام بخش آن به جامعه اسلامی بوده است. امروزه (سیروسیاحت) یابه اصطلاح ماندگار در عرفان و تصوف (سیردرآفاق و سیر درافنس) آنچنان ارزش و اعتبار یافته که جلب و جذب (سیاح) به عنوان صنعتی سودآور و اشتغال‌زا شناخته شده و در موازنه پرداختهای ارزی کشورها و در تبلیغات فرهنگی نقش تعیین کننده‌ای دارد، بطوری که برای این فن اقدام به تأسیس رشته‌های علمی دانشگاهی شده است، و سهم بیشتری از درآمد ناشی از آن را بخود اختصاص داده‌اند.

مجموعه ادب و فرهنگ ملتها برای هریک از جوامع، پدیده‌ای با ارزش است و لذا تلاش برای اینکه افکار جوامع به یکدیگر نزدیک شوند، رابطه فکری و ادبی بین آنان ایجاد شود، وظیفه هر جامعه پویاست.

در گذشته جاده ابریشم در دوران حیات واقعی خود علاوه بر نقش عظیم تجاری، اقتصادی، در واقع جاده ارتباط فرهنگی جهان بویژه بین ملتهای آسیا و اروپا و بالعکس بوده است و از طریق شاخه اصلی و شعبات فرعی همین جاده فرهنگ، افکار، هنرها، ادیان و جلوه‌های مختلف تمدن بین ملتها و اقوام مبادله می‌شده است، و ایران در تمام دوره تاریخی این نقش مهم را عهده‌دار بوده است.

صنعت جهانگردی در دنیا با رشد سالانه ۳/۴ درصد و درآمدی در حدود ۳/۵ تریلیون دلار، ۲۰۰ میلیون نفر در سراسر گیتی را به کار مشغول کرده است. وضعیت این صنعت در جهان و رشد شتابان آن در پایان قرن بیستم و شتاب افزونتر آن در قرن آتی به درآمد سرشارتر از بازرگانی جهان

حاصل از جهانگردی آن برابر با ۵۰ میلیارد دلار و سنگاپور به ۱۱ میلیارد دلار رقمی حدود ۶۰ درصد کل درآمد ارزی ایران است، می‌باشد.

می‌دانیم که ایران جزء یکی از سه تمدن بزرگ بشری است، و نیز به دلیل داشتن منابع طبیعی، فرهنگی، تاریخی، و... جزو ده کشور اول جهان است، اما سهم این کشور از درآمد جهانگردی بین‌المللی بسیار ناچیز است. آیا عقب ماندگی صنعت جهانگردی در ایران ناشی از مخالفت‌های بنیادی با این صنعت است، یا مشکلات دیگری در این زمینه وجود دارد؟

چرا ما که از لحاظ فراوانی و تنوع میراث‌های فرهنگی و آثار تاریخی، یکی از ده کشور جهان محسوب می‌شویم، از حیث صنعت جهانگردی در فهرست ۵۰ کشور اول جهان جایی نداریم؟ چرا ترکیه و مالزی می‌توانند از صنعت جهانگردی خود سالی ۴ تا ۵ میلیارد دلار در آمد داشته باشند، اما سهم ما بنابر آمار دولتی از چند صد میلیون بیشتر نیست؟

حتی تعداد جهانگردانی که از ایران بازدید کرده‌اند، طی یک دوره ده ساله ۸۱ درصد کاهش داشته است، یعنی از ۷۵۷/۹۳۰ نفر جهانگرد، در سال ۱۳۵۵ به ۱۳۹/۲۴۸ نفر در سال ۱۳۶۶ رسیده است، هر چند در یک دهه بعد یعنی در سال ۱۳۷۵ تعداد جهانگردان ایران سالیانه به حدود ۳۰۰/۰۰۰ نفر رسیده است، که درآمدی حدود ۱۷۰ میلیون دلار داشته است.

اگر بتوان تا پایان برنامه دوم جمهوری اسلامی ایران، تعداد جهانگردان را به ۶ میلیون نفر و درآمد ارزی حدود ۴ میلیارد دلار برسانیم، تازه به یک حد عادی و متوسط رسیده‌ایم.

برای دستیابی به راه حل‌های مطلوب، اشاره به بعضی از امکانات و تنگناهای موجود در زمینه جهانگردی لازم به نظر می‌رسد.

الف - امکانات و مزیت‌ها

جاذبه‌ها و زیبایی‌های طبیعت و آثار تاریخی و میراث‌های فرهنگی ایران، منبع ارزشمندی برای بازدید جهانگردان است. شناساندن هر چه بیشتر ویژگی‌های اقلیمی و فرهنگی غنی کشور ما به جهانیان، می‌تواند انگیزه‌های لازم برای سیاحت را ایجاد نماید.

با وجود شوق و رغبت انبوهی از جهانگردان برای دیدار از مکانهای طبیعی و میراث‌های طبیعی کشور می‌توان زمینه‌های مساعدتری برای رونق جهانگردی سالم در ایران پدید آورد.

برای ساکنان سرزمینهای سبزی که در آنجا به ندرت آفتاب می‌درخشد، حتی بیابانها و کویرهای ایران دنیای دیدنی و شگفت‌آور است. مناطق طبیعی، پارکهای ملی، مناطق حفاظت شده، از مناطق دیدنی و جاذب برای جذب جهانگردان است.

قرار گرفتن ایران بین دو منطقه نسبتاً سرد و بسته و محدوده کشورهای آسیای میانه در شمال و شمال شرقی کشور از یکطرف و آبهای گرم خلیج فارس، از طرف دیگر، یک مزیت نسبی قابل توجه دیگر است، که کمتر کشور یا منطقه‌ای را می‌توان سراغ گرفت که از آن به شکلی که برای ما قابل بهره‌برداری است، برخوردار باشد.

جاذبه‌های توریستی مناطق آزاد کشور بسیار بالا است، نمونه آن جزیره کیش با چشم‌اندازهای زیبا و تلفیقی از آمیزش رنگهای طبیعی دریا و خشکی و طبیعت و موقعیت جزیره‌ای، توان بالقوه طبیعی با ارزش برای فعالیتهای جهانگردی است. مکان‌گزینی تأسیسات جهانگردی در سواحل ماسه‌ای و بندرگاهها در سواحل مضرس آن، محیط زیست دریایی با ماهیهای زینتی، سواحل مرجانی زیبا و امکانات بالنسبه گسترده، زمینه‌های مناسب جذب و جلب جهانگرد است. به خصوص با شرایط سهل و ساده‌ای که برای مسافرت اتباع خارجی به این مناطق فراهم شده است. باید از این امکان حداکثر بهره‌برداری را به عمل آورد.

انقلاب اسلامی جلوه‌های آن، از دید بسیاری از مردم جهان، بخصوص کشور ایران پس از تحمل یک جنگ تحمیلی ۸ ساله، بسیاری از مردم دنیا، مایلند که با کشور ما و مردم آن از نزدیک آشنا شوند و زندگی تازه‌ای را که مردم ما آغاز کرده‌اند، از نزدیک مورد مشاهده قرار دهند.

ب - تنگناها

تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که عواملی که عمدتاً جنبه فرهنگی، اجتماعی و اجرائی دارند، موجب عقب ماندگی صنعت جهانگردی در ایران شده است، به شرح ذیل:

۱ - برداشتهای نادرست بسیاری از جهانگردان خارجی درباره ایران و پندارهای نادرست پاره‌ای از مسئولین و ذهنیت منفی بعضی از مردم درباره جهانگردی است تبلیغات مغرضانه و مخرب بعضی از رسانه‌های خارجی علیه ایران، این ذهنیت را برای بسیاری از مردم جهان بوجود آورده است، که طرز رفتار ایرانیان نسبت به خارجیان مطلوب نیست.

۲ - تصورات ذهنی و طرز تلقی تأثیر منفی فرهنگی و غلبه جنبه ضد ارزشی بر سایر آثار مثبت و ارزشی و اینکه جهانگردی اثرات زیان‌بار فرهنگی، اجتماعی خواهد داشت، در حالی که این ذهنیت می‌تواند بر برنامه‌ریزی اصولی از مزایا و علاوه بر سودمندیهای اقتصادی و اجتماعی این صنعت، به‌منزله یک اهرم اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی عمل می‌کند و از این طریق می‌توان جهانگردان را با فرهنگ و ارزشهای فرهنگی و اسلامی کشور آشنا کرده و همین افراد می‌توانند در بازگشت به موطن خود مبلغان خوبی برای کشور ما باشند. از طرفی دیگر کارشناسان جامعه شناسی معتقدند که همیشه و در همه جا رسم بر اینست که (جامعه) بر (فرد) اثر گذارد، لذا جامعه، قطعاً بر جهانگردانی که به ایران می‌آیند، تأثیر خواهد گذاشت.

۳ - مشخص و مصوب نبودن اهداف و سیاستهای جهانگردی به نحوی که راهگشای ادامه فعالیتها در این زمینه باشد و همچنین عدم همکاری و هماهنگی لازم میان سازمانهایی که در وضعیت جهانگردی مؤثرند، مانند استانداریها، فرمانداریها، شهرداریها، وزارت امور خارجه، وزارت راه و ترابری، سازمانهای تبلیغاتی،

گمرکات و غیره.

۴- کمبود امکانات مالی برای توسعه و تجهیز تأسیسات مورد نیاز صنعت جهانگردی، و عدم تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این بخش، به دلیل نداشتن تضمین مالکیت و عدم سودآوری و حمایت دولت و فقدان تسهیلات لازم به منظور اعطای وام با شرایط مناسب برای تشویق بخش خصوصی.

۵- فقدان کارکنان مجرب در بخش جهانگردی و بی تجربه‌گی کادر شاغل در مؤسسات جهانگردی و فقدان مراکز آموزشی لازم در مقاطع مختلف برای تربیت نیروی انسانی مورد نیاز.

۶- نبود اصول و روشهای برقراری ارتباط با جهانگردان، یکسان نبودن قیمت کالاها و خدمات، نامناسب بودن سرویسهای بهداشتی، اماکن عمومی مستقر در حاشیه مراکز و بناهای تاریخی، معدود بودن راههای زمینی مناسب، نبود امکانات نظیر پمپ بنزین و تعمیرگاههای بین‌جاده‌ای، فقدان تجهیزات و تسهیلات در ورود و خروج اتباع بیگانه، نبود اقامتگاه کافی، دفاتر خدماتی مناسب و منظم مسافرتی و نیز وسایل ارتباطی کافی.

۷- پر بودن ویز برنامه‌گی پروازهای داخلی، تأخیرهای پیش‌بینی نشده، سلیقه‌ای عمل کردن برخی مأموران به ویژه در مبادی ورودی و خروجی گمرک نابسامانی یا نبود اتوبوسهای درون شهری و برون شهری در کنار فرودگاهها، غیر آشنانداد بودن وسائط نقلیه عمومی، فقدان برنامه مشخص اداره اماکن میراث فرهنگی برای بازدید جهانگردان و از همه مهمتر مشخص نبودن متولی واقعی صنعت جهانگردی و به عبارتی نبود یک مرکز تصمیم‌گیری و هدایت‌کننده واحد.

نتایج و راه‌حلهای:

باتوجه به دیدگاه اسلام در سیر و سیاحت و نقش فرهنگی بالقوه ارزشمند توریسم و جاذبه‌ها و موقعیت مناسب و مساعد جغرافیایی ایران، و وجود مواهب طبیعی و میراث‌های فرهنگی، هنری و تاریخی ایران زمین، تدابیری باید اندیشیده شود که تا بخش جهانگردی کشور سهم بیشتری از درآمدهای بین‌المللی جهانگردی را به خود اختصاص دهد. به بعضی از این راهبردها اشاره می‌شود:

- ۱- آشنا کردن جهانیان با آثار و تمدن ایران و معرفی پتانسیل‌های طبیعی، جغرافیایی و اقلیمی ایران در سطح گسترده.
- ۲- گسترش مبادلات و همکاریهای بین‌المللی و تقویت همبستگی میان مسلمانان جهان به منظور زمینه‌سازی برای شناساندن ایران اسلامی و گسترش تفاهات بین‌المللی و انتقال نکات مثبت و سازنده سایر فرهنگها به داخل کشور.
- ۳- تدوین برنامه‌های دقیق به‌منظور آگاهی‌کافی، از نوع جهانگردان، انگیزه‌های جهانگردی، نحوه بازدید از جاذبه‌ها و مناطق مختلف کشور.

۴- شناسایی نقاط طبیعی و دیدنی در سراسر کشور و توسعه و تقویت تبلیغاتی برای معرفی این جاذبه‌ها و خصیصه مهمان‌نوازی ایرانیان.

۵- افزایش ظرفیت‌های کمی و کیفی تأسیسات جهانگردی و بازسازی و تجهیز تأسیسات و مراکز موجود و اتمام پروژه‌های نیمه تمام و حداکثر بهره‌برداری از آنها.

۶- آموزش نیروی انسانی برای تربیت کادر متخصص و کارآزموده و آموزش مردم در زمینه رفتار شایسته اجتماعی و برخورد صحیح اسلامی با جهانگردان خارجی.

۷- ایجاد زمینه‌های مساعد برای جلب مشارکت فعال بخش خصوصی و حمایت و هدایت آنها در تأمین تدریجی شرایط خودکفائی در صنعت جهانگردی با استفاده از تکنولوژی ایرانی و معماری اصیل بومی و هنرهای سنتی و طراحی و تزئین تأسیسات جهانگردی به منظور خودکفائی در صنعت جهانگردی.

۸- تسهیلات لازم در ورود و خروج جهانگردان خارجی از مرزهای کشور.

۹- کمک به توسعه بنگاههای مسافرتی و نظارت مستمر بر کار آنها و همکاری با سازمانهای بین‌المللی به منظور کسب تجارب صنعت جهانگردی.

۱۰- به‌وجود آوردن تسهیلات ویژه برای جذب سرمایه‌های خارجی در مناطق آزادکشور، به‌منظور مشارکت در طرحهای اقتصادی و توریستی این مناطق، به‌خصوص جزیره کیش که می‌تواند به یک مرکز مهم توریست پذیر و به یک دروازه اصلی برای ورود توریستهای خارجی به کشور تبدیل شود باید کاری کنیم که توریستها تا کیش بیایند و از اینجا نیز امکاناتی فراهم شود که تمام نقاط دیدنی ایران را مورد مشاهده قرار دهند. □

منابع:

- ۱- افشارسیستانی، ایرج - جزیره کیش و دریای پارس - انتشارات جهان معاصر - ۱۳۷۰.
- ۲- نایب حسین پور، غلامرضا - در حاشیه سینمار بین‌المللی جاده ابریشم - فصلنامه تحقیقات جغرافیایی - شماره ۱۸ - سال ۱۳۶۹.
- ۳- روزنامه مشهوری شماره ۱۲۱۰ - ۱۴ اسفند ۱۳۷۵.
- ۴- روزنامه مشهوری شماره ۱۳۷۳ - ۱۳ مهر ۱۳۷۶.
- ۵- رهنمائی، دکتر محمدتقی - مجموعه مقالات سینمار جغرافیایی شماره ۳ سال ۱۳۶۵.
- ۶- سازمان برنامه و بودجه، برنامه اول توسعه اجتماعی، اقتصادی جمهوری اسلامی ایران ۷۲-۱۳۶۸.
- ۷- ماهنامه مناطق آزاد ایران (سرمقاله) شماره ۴۲ - سال ۱۳۷۳.